БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЦАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 4 ВТОРНИК № 79 (8847). Өртээ 2 коп.

Күжениишкиннеривисти каттыштырбышаан

(ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Г. ГУСАКТЫҢ интервьюзу)

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Густав Гусактың интервьюзун Төп телевидение апрель 2-ниң кежээзинде дамчыткан.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң Прага чөвүлел хуралының шиитпирлери социалистиг күрүнелерниң улустарының арге-ажыктарынга тааржып турар деп, бодунуң интервьюзунга эш Г. Гусак чугаалаан. Ол чөвүлел хуралдың түңнелдерин, хамыктың мурнунда Европага тайбың, айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында Декларацияны бистиң бүгү улуузувус улуг идегел болгаш деткиишкин-биле уткаан деп ол онзалап демделээн. Чөвүлел хуралдың түңнелдерин деткип турар бис, чуге дээрге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тайбың дугайында хүлээп алган аажок улуг программазынга, чер делегейниң улустары тайбының совет программазы деп дүрүм өзүгаар адаан программага ол түңнелдер дүгжүп турар. ЧКП-ниң XIV съездизи ол программага бодунуң хандыкшылдың болгаш опу деткип турарының дугайын медеглээн. Бистиң деткиишкинивис ЧССР-ниң бүгү даштыкы политиказындан илергейлеттинер. Чехословакия делегейге бодунуң ажыл-чорудулгазын Совет Эвилели-биле, социализмниң өске-даа акы-дүүма чурттары-биле дүүштүр чорудып турар. Күжениишкиннеривисти каттыштырбышаан, Европага болган делегейнин өске-даа черлеринге тайбының идепкейлиг камгалаарының политиказын, улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чорудуп камгалаарының политиказын, делегей айтырыгларын тайбың шиитпирлээринин политиказын чорудып турар бис.

Прага чөвүлел хуралының соонда делегей байдалын эш Л. И. Брежнев совет профсоюлдеринин XV съезлизинге чугаазынга көнүг тодаргай көргүскен деп, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары чугаалаан. Европаның турун турар айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринин оруунга таарымчалыг түүлдер болганын ол демделээн. Барын чүкте чамдык күштер таарыштыр тайбың шиитпирлээшкинге амдаа шаптыктан турарын эш Л. И. Брежнев сагындыргаш, Европага тайбың болган айыл чок чорук дээш демиселге сорулгаларны тодаткан деп, Г. Гусак чугаалаан. Бөгүнгү байдалды Л. И. Брежневтин анализтеп көргүскениге бүрүн чоппаарежин турар болган Европага тайбың дээш идепкейлиг демиселдиг сорулгаларын деткип турар бис.

Тайбың дээш демиселдиг чоокку үеде программазында ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында, Польшаның болган ГФР-ниң аразында керээлерни күштүг болдуруп бадыладыры ышкаш, ындыг чамдык тодаргай сорулгалар кирип турар деп, эш Г. Гусак демделээн. ГФР-де турун турар бүгү-ле айтырыглар болган бергелер турзажок, керээлерни күштүг болдуруп бадыладыр дээш ажыл чедиишкиниг доостур боор деп идегеп турар бис. Ол дээрге Европага тайбыче чүткүл салып турар күштерниң, Европа диште турун турар байдалды чоптуг үнелеп турар болган дайын соондагы байдалды күш-биле азы өске кандыг-бир арга-биле өскертир дээр эрги орадаажыышкыннардан ойталап турар күштерниң тиилелгези болур.

Бистиң биле ГФР-ниң аразында турар ажык айтырыгларны шиитпирлээринге боттарыбыстың талавыстан күженнишкиннерни салып турар бис. Ол айтырыглар хамыктың мурнунда Мюнхен дугуржулгазын мырыңай эгезинден тура күш чок кылдыр көрген турары болур. Варшава Керээзиниң киржикчилери бүгү Күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң Прага чөвүлел хуралы Чехословакияның туружун деткээнинге көнүг өөрүп турар бис. Ол өйү келген айтырыгны ГФР-ниң чазаа-биле үзе шиитпирлеп, чаагай көжахелбээ харылзааларны бүрүнүбиле катап тургузуп шыдаңтар боор бис дээрзинге идегеп турар бис.

Айыл чок чоруктун болгаш кады ажылдажылганын айтырыгларының талазы-биле инити европа чөвүлел хуралын чылдырарынга ам бүгү-ле таарымчалыг байдалдар Европада тургустунган деп, Г. Гусак медеглээн. Европаны тайбының болгаш кады ажылдажылганын дини болдурарынче угланган күженнишкиннер чедиишкиниг калбарын, хөгжүүр дээрзинге бүүрелдиг бис. Прага чөвүлел хуралының түңнелдери амыдыралга боттанган турзун дээш, ол түңнелдер бистиң улустарывыстың-даа, Европаның бүгү улустарының-даа чаагай чоруунга бараан болган турзун дээш ЧКП биле ЧССР-ниң чазаа боттарындан хамаарышкан бүгү түүлдерни кылып турар.

Чехословакияда социалистиг тургузуушкунуң амгы үеде-чадазын Г. Гусак тодаргайлап көргүскен. Оон-биле холбаштыр оон чугаалаанды болза:

Чехословакияда социалистиг тургузуунуң баазалыгга үндезилээш, политиктиг сырый каттыжыышкын, экономика талазы-биле туруштуг болур чорук болгаш чехословак улус ажыл-агыйының чаа, демниг хөгжүлдези, амыдырал деннелиниң бедиишкини болгаш бистиң интернационалчы харылзааларывысты бүрүн катап тургузары чедип алдынган.

ЧКП-ниң XIV съездизи бистиң партиявыска болган ниитилеливиске хөгжүлдениң кризистиг үе-чадазын узуткаан, ол кризистен түңнелдерни үндүрген болгаш чогуур кичээндирилгени кылган, партиының мурнунга келир үениң сорулгаларын кедүрген болгаш Чехословакияга со-

(Төнчүзү 3-кү арында).

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР ҮЛҮҮН КИИРЕР

Коммунистиг субботник — бистиң Төрээн чуртувустуң маадырлыг төөгүзү-биле холбашкан чаагай чаңчыл. Чоннуң күш-ажылчы инициативазын В. И. Ленин коммунизмниң дириг өзүмнери кылдыр санавышаан, баштайгы субботниктерни Улуг эгелээшкин деп адаан. Бо чылдың коммунистиг субботниги зөткен чылдарныы ышкаш база-ла онзагай байдалга зөтер. Ону В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга алдаржыткан.

Күш-ажылдың байырлалы — субботник хүнүнге чедир каш хонук алткан. Ол хүннерде кандыг ажылдарны кылыры, аңаа чеже хире кижи, техника күжү болгаш дериг херекселдер негеттинерин бистиң Бай-Тайга районнуң ажылагыйлары, албан организация черлери, школалар коллективтери тодарадып, хынамчалыг белетненип турар. Коллективтерде субботникти белеткээриниң болгаш эрттиөериниң штабтары тургустунгулаан.

Чоокта чаа район штавының эзлчеглиг хуралынга ажылагыйларның, албан организацияларның удуртукчуларының бо чугула ажылга белетиелиниң дугайында информацияларын дыңнаан, район төвүнде чамдык организацияларның ажылдаар участоктарын таарыштырган. Белетиел ажылдары «Кара-Хөл» колхозта, «Тээли» совхозтуң салбырларында, районнуң амыдырал хандырылга комбинадында, хереглекчилер ниитилелинде, Тээли ортумак, Шуйнуң кадыкшылга школаларының коллективтеринде организастыг чоруп турар.

Ол хүн «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери 800 баш хөй кирер 2 чаа кажааны Шивилиглерге тудар, Сукпактың тараа, сиген шөлдериниң бугазының дөстерин септээр, аңаа хереглээр 50 кубометр дашты, 200 кубометр одаар ыяшты белеткээр, бода малдың 2 кажаалары септээр. Даспы-Аксы суурнуң болгаш бригада төптериниң арыг-шеверинге, чазагайжыдылгазынга хамаарышкан өске-даа хөй ажылдарны кылыр. Аңаа 9 автомашина, 3 трактор ажылдаар, 300 ажыг кижи кирижин. Ол бүгүнү колхозтуң экономиказын быжыглаарынче маңнаан. Оон иштинден 400 рубльди беш чылдың фондузунга шилчидерин шиитпирлээннер.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннары, албан-хаакчылары ол хүн шуптузу коммунистиг субботникче үнүп, аңаа ажылдааш, 232 рубльди беш чылдың фондузунче киирерин хүлээнгеннер.

«Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан 500 хире кижи коммунистиг субботникке ажылдаар. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол хүн кадаа ажыл-агыйның хөй продуктуларын (зытти, сүттү) бүдүрерин планнап, ажыл шагын эң долу ажыглаарының үлегер-чижектиг хүнү болдурарын чедип алыр сорулганы салган. Хову ажылдарынга (черни, үрезинни, техниканы белетиээринге) хөй күштү үндүрери кедүүнген. Ажыл-агыйның салбырларында, фермазында, бригадаларында бо талазы-биле белетиел ажылдары калбарган. Ажыл шагын долу, чөп ажыглазындан кирген 520 рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

«Мурнакчы» колхозтуң парткому болгаш колхоз баштаар чери коммунистиг субботниктиң хүнүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринче кол кичээнгейни үгландырган. Чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткининден кирген 200 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер. Тудуг материалдарын, одаар ыяшты белеткээри, Шуйнуң, Базарак-Адаанның буга дөстерин септээри, сиген, тараа шөлдерин суттарары, оон дажын, хараганын аштаары планнаттынган.

Субботникти эрттиринің талазы-биле район штавынга келген сан, медээлерни өзүгаар алырга, апрель 15-те колхозтарга, совхозка, албан организациялар черлеринге 2800 ажыг кижи коммунистиг субботникче үнер, 50 хире автомашина, 20 ажыг трактор ажылдаар, ол хүн кылдынган ажылдардан 2600 ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин иеруп турар.

Чоруттунган ажылдар-биле кады кылыр чүүлдер ам-даа хөй. Улуг эгелээшкинни уламчылаар дээн күш-ажылчы кедүрүүшкүн районнуң ажыл-ишчилерин улам хөй-ээт киирип турар. Бай-тайгажылар коммунистиг субботникче чаңгыс кижи дег, бир демниг үүнүп, хөй ажыл-хереги бүдүрери чигзиниг чок дээрзин мөөн мурнунда эрткен субботниктерниң дуржулгазы бүүрөдип турар. Ынчангаш кылыр ажылдар тодараттынган чүве төлээде, ам хамык ужур кижилерни эки организастап, углап башкарарында-дыр. Партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары коммунистиг субботниктиң ужур-утказын ажылчы чоннарга хандыр тайылбырлап, оон белеткелдерин улам күштелдирер хүлээлгелиг.

Коммунистиг субботникке бистиң бүдүрген бүгү-ле ажыл-иживис улуг башкы Ленинниң номналын амыдыралга боттандырарынга чаагай үлүг-хуувус, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга күш-ажылчы салыышкынывыс болур.

К. СЕВЕК,
СЭКП райкомунуң ийги секретары, субботниктиң район штавының даргазы.

КЫЗЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНГА

Кызылдың тудуг объектилеринге апрель 15-те ажыл-иш хайнышкыныг болур. Ол хүн 1343 тудугжу объектилерге хана салып, шеверлел кылып, монтаждаар херекселдерни эптеп-тургузуп ажылдаар. Ол ышкаш хоорайдан тудугларга 1098 кижи ажылдан келир. Олар беш чылдың фондузунче 4775 рубльди киирер хүлээлгелиг. Оон 3950-ни тудугжулар боттары шилчидер сорулгалыг. Тудугларда чер ажылларының хемчээли улуг. Ынчангаш ажылчыларның кол күжүн ынаар мөөнүүр. 5475 кубометр чер ажылын, суургалыг болгаш өске-даа автокраннар, механизмнер 200 машина-эдлегни ажылдап кылыр ужурлуг.

«Тыва тудуг» тресте коммунистиг субботникти эрттиринин штавы, партком тудугга ажыллаар кижилерни материалдар, техника, херекселдер-биле хандырар дээш баш удур ажылдап турар дээрзин тресте партком секретары В. К. Казак дыныаткан.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Эртен. кежээ, орук-чирик доңда, ыяш чүдүрген, токпак сөөрткен автомашиналар, чок дээн чоон чудуктар төрепчилээн тракторлар уурук-суурук-тут шуужун-ла турар. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи моон мурнунда хожудаңгай ажылдыг участок турган. Четпес ажылы дээш ук коллективти шүгмүүлеп-даа турган. Эрткен чылдан эгелеп ыяш участогунуң ажылы экижээн. Ам мында кайы-даа цехке баарга, ажыл хайнышкыныг, кижилер сорук киринишкиниг ажылдан турар.

Шуурмактың ажыл-ишчилериниң бүдүрген продукциязын Тываның дыка хөй районнары ажылган турар. «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының тодаачылары дөрт кырлай дилип белеткээн тудуг ыяжын өөрүп ап турда, участок начальниги Д. Сүгдүр-биле ужуражып, коллективтиң ажыл-хереги сонуургаан бис.

— Бистиң продукциявысты Чадааанның 463, Шагаан-Арыгның 586, Бай-Хаактың 585, Барыын-Хемчиктиң 741 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колонналары болгаш Кызылдың будурулге коллективтериниң бөөр ап турар. Участок моон мурнунда, шынап-ла, хожудан турган. Арага-дарыга хаңдыгар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээлер-биле ыыгыы демисел чорудуп, хемчеглер алган соонда ажылы чүгөртеп эгелээн. Маңаа бежен-алдан чедир кижи ажылдап турган болза, ам үүс бежен кижи чеде берген. Ам мында доктаамал ажылчын өзек тургустунган. Эрткен ажыл-агый чылында түңнел эки болган. Бо чылды база эки эгелеп-вис, бирги кварталдың ыяш белеткээр даалгаазын хүүгаа бетинде ажыр күүсеттивис. Мурнакчыларның саны база өскен—деп, начальник чоргаадал-биле дыңнатты.

Ю. Зуевтиң удуртуп турары бригада (үстүнде чурукта) үүгле тудуг ыяжын өвес, а школаларга, албан черлерине одаар токпак база белеткеп турар болду. Токпакты пландан ажыр каккаш, үндүр сөөртүүн база дооскан. Ылаңгыя март айда, орук-чирик чүгээр доң турда бескен болгаш токпактан белеткээн ыяшты үндүр сөөртүүр дээш бригада кежигүннери эки ажылдаан.

Ыяш курдавыры Шуурмактың аргазында хөй. Белеткээн ыяштың будуун, артынчыларын база черге катбайн, оваалай чыып турар. Ыяш кезикчилериниң ажылынан чедиишкиниг ажыл база хамаарыр дээрзин бригадир эш Ю. Зуев чугаалап турган. Ыяш ужурукчуларындан Иван Лопсан (адаанда чурукта) тергин эки ажылдап турар. «Дружба» хирээзин эптей таарыштырып, бинин чидидин алгаш, узун бедик ыяштарны когжурадыр кезин киритиринге белен.

— Коллективтиң демниг ижин организастаар талазы-биле өзөн хемчегдерни администрация, партия, профэвидел организациялары-биле кады ап чоруткан — деп, эш Сүгдүр чугаалай-дыр. Ылаңгыя кижилерниң маңаа доктаамал ажылдаарын чедип алыр дээш, оларның материалдыг сонуургалын кодуруп, бригадалар, пехтер аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаан, бригада бүрүзүүнүң кылыр ажылын план өзүгаар түргүзүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Мурнунда маңаа столовая чок турган, ам ажылчыннарга таарымчалыг чиик өртектиг чемниг ажылчын столованы организастаан, цех бүрүзүнде ажылчыннарның кылыр ижин, планын бижээш, көскү черде аскылаан.

Мурнакчылар көвүдээн деп чугаалаан болгай бис. Оларга ыяш дөликчилери сураглыг алышкылар Шумовтар, трактарист, ыяш дажыкчызы Александр Кабанов, чолаачы Иван Кирилловский, трактарист Николай Коваленко, эстакада ажылчыны Иван Заверткин, учётчик Галина Таранова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Хожудаашкыдан уштунган бо коллективтиң кежигүннери бо чылдың планын декабрь 25-те күүседир сорулга салган. Шуурмакчылар — интернационалчы коллектив. Мында орустар, тывалар, украиннер, татарлар, алтайлар, буряттар дээш кымнарны чок дээр. Олар чаңгыс өг-бүленің кежигүннери, ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чыл оюн чаа күш-ажылчы чедиишкиндер-биле уткуур дээш каш дапкыр күженнишкин-биле ажылдап турар.

Д. ЕНДАН.

А. Пономаревтуң фотолары.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЧАШТЫРЫЛГАНЫ ДООСКАН

КИШИНЕВ. (СЭТА-ның корр.). Молдавияда эрте чажар тараа болгаш тараа-бобы культураларының чажылдазы доозулган. Суланы, арбайны болгаш чочак-тарааны түс муң гектар ажыг шөлде чажып тараан. Ол ышкаш чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр шөлдерниң чартык кезиин баа тарын доозуткан.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал чеми бүдүрерин көвүдедир болгаш оларның шыпарын экижидер дээш демисежин турар. Ынчангаш республиканың бүгү ажыл-агыйларында мал чеми культураларның шөлдерин эде көрген. Кукуруза болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр шөлдерин улгаттырган, оларның 18 хире хуузун сенаж болгаш витаминниг далган кылыр люцернага тускайлаан. Суланы болгаш арбайны барык бүгү-ле черлерде вика, чочак-тараа, соя, тарымал тоорук-биле холуштур чашкан. Ол ышкаш судан дээр сигенни, кукурузаны, тыкваны тараан шөл дыка калбарган.

ШЫК ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

Соок болгаш хар чок болган кыш Липецк областың чер ажылдыгларынга коргуйчуг эвес болган. Добринск районнуң Ильич аттыг колхозунуң трактористери мурнап эрээн тараа шөлдериниң шыгын базырын эгелээн. Олар үш хүн иштинде бо ажылды доозган болгаш чаштырылганы эгелээн. Культураларны чаштырарынга беш-алды ажыл хүнү негеттинер.

— Бо кышкы соок күзүн чашкан чамдык тараалары үрээн. Ынчангаш оларны катап тарыыр чымыш немешкен. Ону барымдаалааш, участоктарже техниканы чорударының планын тургускан. Чажар тараалардың: кызыл-тастың, арбайның болган өске-даа культураларның үреазинин четчири-биле белеткээн бис — деп, колхоз даргазы П. А. Маазин чугаалап турар.

Бо черниң тараажыларының дуржулгазы байлак. Олар соолгу чылдарда элбек дүжүттү өстүрүп келгеннер. Ильичевчилер бо чылын Курскиниң «Россия» совхозунуң чер ажылдыларының эгелээшкинин деткиишаан, гектардаана 34 центнер кызыл-тасты, 390 центнер чигир свекланың өстүрүп алырын хүлээнгеп.

Областың өске-даа ажылагыйларының ишчилери часты организастыг, белеткелдиг уткаан. Шык базырышкыны чер болганда калбарган.

(СЭТА-ның корр.).

ЛИПЕЦК.

СОЛУННУ ӨРҮП ТУРДА...

ЧАА МЕДЭЭЛЕР

★ ЛЕНИНГРАД. Карл Маркс аттыг каттыжыышкынның машина тудугжулары хөмдеп идиктер кылыр талазы-биле чаа чартык автоматтыг пытумнарны массалыг-биле бүдүрүп эгелээрине киринкен. Бир ыңдыг шугум ээлчегде 750 эш идиктерни кылыр арганыг.

★ КЫЗЫЛ. Найысылалдың түүйбу заводу чыл эгелиндеп бөөр республиканың тудугларына плаңдан ажыр миллион түүйбүү берген. П. Черепанов, Л. Апрышкина, Д. Доможаков олар удуртқан бригадалар найыралдыг ажылдан турар. Эрткен чылдың ол-ла үеазинде деңнээргe, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн.

★ ЭЛИСТА. Хөөнү химиктиг арга-биле аштаар болгаш будуур Калмыкияда баштайгы фабрика ында ажыттынган. Чаа бүдүрүлге чылда 100 муң рубльдиг ачы-дузазын ажылчы чоннарга кергүзер. Бөө чылдың төөчүзүнде республиканың бүгү районнарының төптеринде амыдыраа хандырылга комбинаттарын тудар.

★ КОЗЕЛЬСК. (Калуга области). Козельскиниң механика заводу ГАЗ-52 болгаш ГАЗ-66 деп машиналарының шассизинге тургускан көжүп чоруур мастерскаяларны будуруп эгелээн. Оларны ховуларда ажылдан турар тракторларга, комбайнларга болгаш өске-даа машиналарга дуза чедиреринге ажыгааар. Баштайгы 200 көжүп чоруур автомастерскаяны чурттуң янзы-бүрү районнарынче чоруткан.

КҮЖЕНИИШКИННЕРИВИСТИ КАТТЫЖЫЦАР!

Партия хооркомунуң чаянда экономиктиг чөвүлелдиң даргазы П. В. Кирдеев «Күш-ажылдың будурукчулуу — будурулгевин ажыктыын бедидериниң үндезини» деп илеткелди. Каа-Хем хөмүрдаш разрезинин кол инженериниң оралакчызы Д. Д. Сарыкай «Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары», Кызылдың түүйбу заводунуң директору С. Г. Краснопёров «Күш-ажылдың будурукчулуун бедиткени дээш моральдыг болгаш материалдыг деткимче хемчеглери», Даараныла комбинадының кол инженери Т. А. Пургина «Күш-ажылдың будурукчулуу болган продукцияның шынары» деп үзеринчи илеткелдерни СЭКП Кызыл хооркомунга болган экономиктиг конференцияга кылган.

Хоорайның үлетпүр будурулгелери, тудуг, транспорт организациялары тоску беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын чедиишкиниг күүсеткеш, 2988 муң рубльдин продукциязын пландан ажыр будурген, сайгарылга планын 106,8 хуу күүсеткен.

Олар беш чылдың ийги чылын база эки эгелеп, эрткен ийи айларның планныг даалгаларын күүсеткеш, 290 муң рубльдиг продукциязын пландан ажыр сайгарган, күш-ажылдың будурукчулуун 6,5 хуу бедиткен.

Будурулге планнарының күүселдезинде чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, чамдык будурулге, организация черлери үзүктелиишкиниг ажылдап, бедик будурукчулуг дериг-херекселдерниң, чаа техниканың күүзүнүн түгле чартык кезиин ажыглап, оларның эзлчеглиг ажылдаарын чедип албайн турарын конференцияга илеткеткен. Хоорайның сүт, хлеб, пиво, балык заводтары, «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будурулгелер, тудуг материалдар комбинаттары, тоо электри станциязы бо чылдың эрткен ийи айларының будурулге планнарын күүсеткээн болгаш продукция будуреринде эрткен чылдың ол үеазинден дыка кудулаткан.

Найысылалдың үлетпүр будурулгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының фонд эгидилгеи оожум өзүп, а чамдык будурулгелериниң харын-даа кудуваап турар. Чижээ, кол фондуларның эгидилгези 1970 чылдыындан эрткен чылын 15,8 хуу кудулаан.

Ниитилел будурулгезиниң өзүлдезин чедип алырының болгаш ооң азыктыын бедиринин кол фактору болза күш-ажылдың будурукчулуу болур. Оон өзүлдезин чедип алырының кол курлавыры хөй күш үнер, хол-биле кылыр ажылдарны механизастаары болгаш автоматчыдары болур. Ындыг турбуже, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый будурулгезинде, хлеб, алгы заводтарында, үлетпүр будурулгелер комбинадында ажылчыннарның үштүн бир кезин хол-биле ажылдап турар. Күш-ажылдың энергии-биле хандырылгазы «Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетпүр будурулгелер комбинадынга 1970 чыл-биле деңнээргe, эрткен чылын 23 хуу кызырылган, а ол ажыл Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга ол-ла үеде 10 хуу эвээжээн.

Найысылалдың будурулгелериниң күүседин, будурулгениң ажыктын бедидер арганнарлавылар хоорайның үлетпүр будурулгелериниде, тудуг, транспорт организацияларында бар. Планнаашкынның болган экономиктиг идиг берилишкининиң чаа системазынче үш чыл мурнунда шилчээн соонда, Кызылдың түүйбу заводунуң ажыл-чорудулгазы шуудан, орулгалыг будурулге апарган. Бо чылдың бирги кварталында завод эрткен чылдың ол үеан-биле деңнээргe, үштүн бир кезиндеп хөй түүйбүү будурген, бараанныг продукция сайгарар планын 38 хуу ажыр күүсеткен ийикче, азы 1969 чыл-биле деңнээргe, оон 2 катап көвүдеткен.

Заводтуң будурер түүйбузунуң шынары экижээн. 1969 чылда 75 маркалыг түүйбу үүгле 50 хуу болуп турган болза, 1972 чылдың бирги кварталында 100 маркалыг түүйбу 90 хуу ашкан, а артканы 75 маркалыг түүйбу болуп турар. Күш-ажылдың будурукчулуу эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээргe, бо чылдың бирги кварталында 23,6 хуу азы 1969 чылын ол үеан-биле деңнээргe, 70 хуу бедээн.

Ол улуг күш-ажылчы тиилелге дээргe, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының кижизидикчи, организакчы ажылды чүткүлдүг боттандырып, социалистиг чарышты дээштиг организастап, моральдыг болгаш материалдыг деткимче хемчегларын биилилиг холбаштырып келгешиниң ачызында чедип алдынган. Ол ажылдың талазы-биле ында эки дуржулга бөр. Чыл түңнелинде эки ажылдаан ажылчыннарга материалдыг деткимче хемчегларын коргүзерде, оларның моральдыг деткимче хемчегларын алганынга хамаарыштыр тыпсын турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур ооң төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш амгы үеде заводта улам калбарган. Тус-тус бригадалар «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп бедик ат дээш демиселди калбарткан. Материалдыг деткимче хемчегларын база ажылдан кылган. Социалистиг чарышка бирги черни эзлээн хептекчилер бригадазынга 100, салыкчылар бригадазынга 50 рубль шаңналдарны тыпсыр.

Ан. ДАРЖАА,
(«Шынның» корр.).

СЭКП ОБКОМУНУҢ Х1 ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН АМЫДЫРАЛГА!

Кызылда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыннакчылары бо хүннерде зачёттарны, экзаменнерни дужаап эгелээннер.

Бо чурукта журналистика салбырының дыннакчыларының кичээлдеп турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Пропагандистер чугаалап тур

Дуржулгамдан

Пропагандист кижиниң кол сорулгазы — кичээл бүрүзүнде өөредир темазын амыдырал-биле холбаары болур. Бир эвес кичээлге өөренген тема бүрүзү ындыг янзылыг быжыг холбаалыг болза, аныяк кижиниң марксисчи-леничи теорияны шингээдип алырынга улуг дузаны чедирер.

Политөөредилгени пропагандист кижи амыдырал-биле холбавас болза, оон кандыгдаа түнел үнмес, халас үе эрттиргени ол. Кичээлдиң шагын эрттирип, амыдыралдан ырак сөстер чугаалаарга дыннакчыларга-даа, пропагандистерге-даа солун эвес болур.

А бир эвес кичээл үезинде дыннакчыларның салыр айтырыглары ковүдеп, сагыжын өйүп чоруур бодалдарын өөрүбиле үлежип, өске эш-өөрүнүң бодалдары-биле бодунуун деннеп, шын, мегени илередип алыр болза, ол кичээл амыдырал-биле холбаалыг, дыннакчыларга-даа, пропагандискедаа ажыктыг болур. Ол сорулганы чедип алыры-биле бистиң политшколавыста дараазында ажылдарны чорудуп турар:

Бирээде, политшколаның программазында темаларны ажыл-агыйывыс-биле холбаштырарын кызып турар бис. Ону кылырда рефераттар белеткээр дыннакчының тускай эртемиге дүүштүр теманы бээр. Ону ынчаар кылырга ийи дакпыр ажыктыг болур: теорияның уттундура берген чамдык айтырыгларын сактып кээр база ажылында четпестерни боду илередип, оларны чайладыр аргаларны боду тып алыр. Оон чижээнге бо кичээлдерни кирип болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң дугайында темага бүдүрүлге кылдызыниң технологу Т. Хардина, планнаашкын дугайында темага плановик Л. Чуева болгаш өскелердаа ындыг кичээлдерни кылган. Т. Хардина республиканың районнарында хлеб пекарняларының ажылында четпестерни илереткеш, оларны эдер ажыктыг сүмелерни кирген. Чижээлээрге, «УТКА 25 чылы» совхозта рабкооптуң чаа пекарязының үш муң ажыг акша карылгалыг болганын анализтеп көргеш, дрожжи хайындырар машинаны тургузарын сүмелээн. Бо хүнерде ол ажылды кылып эгелээн.

Ийиде, реферат белеткээн кижи бүрүзү теорияны сайгарышаан, Тыва АССР-ниң азы хереглекчилер ниитилелдериниң амыдыралындан чижектерни, саннарны кирер ужурлуг. Ону база дыннакчылар күүседип турар. Ол талазы-биле чоокта чаа үнген «Тыва АССР-ниң ажыл-агыйы» деп статистиктиг чыынды көнчүг улуг дузаны пропагандистерге чедирген.

Үште, политөөредилгениң бир кол сорулгазы — аныяк өскениниң билиглерже чүткүлүн күштелдирери болур. Дээди-даа, ортумак-даа эртемниг кижилериниң билиг дээш чүткүлүнге кызыгаар турбас ужурлуг. Бир эвес дээди эртем чедип алгаш, оон ынай билиглерже чүткүвес болза, ол амыдыралдан чыдып калган кижи апаар.

Бистиң политшколавыс үш чыл ажылдап турар. Ону дооскаш, чурттуң аңгы-аңгы институттарында бот-өөредилге-биле өөренип турарларның саны чылдан, чылче көвүдеп турар. Оларга Л. Елигечева, В. Кузнецова, Т. Хардина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оон ынай-марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөренип турарлар база бар.

Дөртте, бөлүмнүң дыннакчылары чүгле ажыл-агый талазы-биле бот-боттарын эки билир турган. Комсомол организациязының секретары Н. Масленникова-биле аныяктарның эп-найыралдыг коллективин тургузар деп шиитпирлээн бис. Бо талазы-биле хостут үени аныяктар кады эрттирип, бот-боттарын ажылдан аңгыда, амыдырал-чурттаалгада кандыгыл деп чүвени хандыр билишсин дээш янзы-бүрү ажылдарны чоруткан бис. Хөгжүм-шин театрынга үш катап шин көргеш бис, кинотеатр, каток база баргыладывыс. Кыжын хоорайның садыг ажылдакчыларының аразында болган хаак маргылдаазынга хууда-даа, команда-даа талазы-биле бирги черни ап, профэвилел обкомунуң Хүндүлел бижин, өртектиг шаңналдар-биле шаңнаткан бис.

Политөөредилгени амыдырал-биле холбаштырар дээш шак мындыг угланышкынларлыг ажылдап турар бис. Оон-даа ынай чаа түүлдерни дыннакчылар-биле сүмележип, комсомол комитеди-биле бир демниг ажылдап турар бис.

Ч. МОНГУШ.
республотребсоюзта пропагандист.

ЛЕКТОРЛАР

«Билиг» ниитилелиниң Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурда эге организациязында 26 лектор улуг сонуургал-биле ажылдап турар.

1971 чыл—партияның XXIV съездизиниң чылы. Ол чылын суурнуң лекторлары 150 лекция номчуур планныг тургаш, 210 лекцияны номчаннар. Лекцияларны 9513 кижи дыңнаан. Лекторларның иштинде бодунуң ажылын эки билир, идепкейлиг кижилер бар. Оларның бирээзинге аныяк лектор К. Биче-оол хамааржыр. Ол чүгле эки лектор эвес, а харын талантылыг хөй-ниитичи. Оон агитбригадазы өөреникчилери-биле Чаа-Хөлдүң кайы-бир суурунга, хову бригадаларынга, фермаларынга лекцияны номчаан, оон соонда солун концерттерге киришкен турары өөрүнчүг. Оон эки ажылдап турарын барымдаалааш, эрткен чылын ону суурнуң лекторлар бөлүүнүң ораламчы даргазынга соңгаан. Ол ам ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан «Улуг найыралдың кежээзи» деп теманы белеткеп турар.

1972 чылдың март эгезинде эш Биче-оол Чаа-Хөл школазының өөреникчилери-биле Үрбүнге болгаш Кара-Талга концерттерни көргүзүп, аңаа база-ла «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооюнуң байырлалы» деп солун лекцияны кылган.

Идепкейлиг лекторларга змчи В. Некашёвту, совхоз директору Е. Трошевти, ол ышкаш улуг змчи У. Чамзырыңны, школа директору А. Кошкарованы, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы М. Сотпаны адап болур.

Бистиң лекторлар бөлүүнүң бюро кежигүнү пенсионер подполковник В. Китайкин 22 чыл иштинде чонга лекция номчуп, бараан бооп келген. Ол кырып назылаан-даа болза могаг чок ажылдап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи школачылар болгаш улуг-даа улус-биле ужуражылгаларны кылып турар. Бистиң районда 250 ажыг фронтучулар бар. Оларның хөй кезии Чаа-Хөлде. Орус, тыва, хакас, бурят, украин болгаш өске-даа националдың төлэзлери фронтучулар бисте ажылдап турар. Чаа-Хөлде эки турачылар Очур, Сундуй олар чсн-биле үргүлчү ужуражылгаларны чүгле Чаа-Хөлге эвес, а Улуг-Хем районнуң өске-даа суурларынга организастап турарлар. Олар ужуражылгаларга сактыышкыннарын чугаалазарындан аңгыда лекция, беседаны номчуп турарлар.

Лекторлар бөлүүнге чаа кижини киирерде, аңаа баш удур янзы-бүрү организастыг айтырыгларны база лекция, беседаны кылдыртып, оон ажылынга сайгарылганы организастааш, оон сөөлүнде кежигүнге киирип турар бис. Ынчангаш лектор кадрларның шынары эки. Бистиң лекторларывыстың составын тодарадырга мындыг: шупту 26 кижи. Олардан 20 кижи партия кежигүнү, 3 кижи комсомолчу. Моон алгаш көөрге, кадрлар шын шилиттинген, ынчангаш чедиишкинниң чажыды мындадыр.

Бо юбилейлиг чылда бистиң лекторлар көрдүнген планын чүгле сан талазы-биле эвес, а шынар талазы-биле эки боттандырарын хүлээнгеннер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл ооюнуң темазынга 9 лекцияларны бөгүнге чедир бистиң лекторларывыс чонга номчаан.

В. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Найыралы» совхозта ажылчын корреспондентилер бөлүүнүң удуртукчузу.

ЗАЧЁТТАРНЫ ДУЖААГАН

Тес-Хем райкүүскомнуң чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир дөрт чыл хуусаалыг политшколаның пропагандиаинде ажылдап турар мен. Ук школаның 4-кү чылы ам доостун турар, дыңнакчылардан зачёттарны хүлээп алган. Политшколада ниитизи-биле 23 дыңнакчы өөренип турар болгаш зачёттарны колдуу шупту чедиишкиннинг дужааганнар.

Пропагандистиң хүндүлүг база харыысалгалыг ажылынга ниитизи-биле 10 чыл ажыг, а бо школага 5 чыл ажыг ажылдап келдим. Мээң ажылымга баштайгы үеде бергелер турган. Ынчаарда аргадуржулга, ниити билиг четпес, өөредилге номнары, көргүзүг материалдары чедишпес, харын-даа чок болур үелер турган, өөренир чер белен эвес, дериттинмээн таварылгалар база тургулаан. Дыңнакчылардың чамдыызы четче келбес, эрткен теманы бот-кичээл-биле быжыглавас, конспект кылбас, оон уламындан билии кошкак тургулаан.

Пропагандистиң арга-дуржулгазын бедидери-биле республикага болуп турар семинарларга, курстарга база район товүнге эрттирип турар семинарларга, дуржулга солчуушкуннарынга озалдавайн киржип, оон практиктиг дузаны ап турган мен. Ол ышкаш солуннарны, журналдарны болгаш өске-даа пропагандистиң арга-мергежилинге ужуурдузалыг литератураны, сан-чурагайларны үргүлчү ажыглап, номчуп, ушта бижип ап турар мен. Оон түнелинде баштайгы бергелер ажып эрттинген. Кызымаккай эки белеткеп, көргүзүг материалдарын, чурттуң, районнуң амыдыралындан сан-фактыларны ажыглап турар апарган мен. Оон түнелинде дыңнакчылардың эртем-билиин бедидип алыр дээш чүткүлү бедээн, кичээлдерге кээри идепкейжээн. Кичээлдерге доктаамал кээп турар дыңнакчылар бисте хөй. Оларга И. Сарыг-оол, М. Ламажап, С. Тюлюш, Н. Монгуш, Ч. Мындрия, Ш. Кок-оол, В. Чөмбүрүк, А. Шалык, Ю. Ондар оларны хамаарыштырып болур.

Мен маңаа бодумнуң башкылап турарым политэкономия кичээлдеринге канчаар белеткеп турарымны база чугаалаар бодадым. Бир-ле дугаарында дараазында келир кичээлге өөренир темага дүүштүр хереглээр материалдарны: солун, сеткүүлдерден, район амыдыралындан сан-чурагайларны бар хирези-биле чыыр. Белеткелди кичээл болур хүнде эвес, ийи, үш хонук бурунгаар бодамчалыг ыылып эгелээр. Литератураны номчуур, билдинмес үүлдерни катап сайгарып, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын таныжып көөр, Билдинмес азы тывазынче очулдуртунмас сөстерни словарларны ажыглап тургаш, дыңнакчыларга тайылбырлаар.

Өөренир темага хамаарыштыр баштай кичээлдиң плавын тургузуп алыр, кол-кол айтырыгларны тургузар, конспектини бижиир. Кичээлдиң чорудулгазында организастыг кезээп эрттиргеш, эрткен кичээлде чүү өөрешгенин кысказы-биле дыңнакчылардан айтырып хынаар. Чаа теманың тайылбырын көргүзүг материалдарының (чуруктар, альбомнар, диаграммалар) дузазы-биле чорудар. Берге деп көрдүнген үүлдерге үр үени чарыгдаар. Тайылбыр берип тургаш, дыңнакчыларның идепкейлиг болурунче доктаамал кичээнгейни салыр, оларның айтырыгларын тайылбыр берип турар аразында узамдыктырбайн харыылаар. Кичээлдиң төнчүзүнде мурнунда эрткен кичээлдиң допчу утказын ийи, үш айтырыглар салып, быжыглаар. Бажында онаалганы бээрде чүү номчуза чугулазын чугаалап, эрткен теманы конспектилеп алырын негээрин чурумчуткан бис. Чамдык билдингир темаларны дыңнакчылар боттары белеткеп, өскелери дыңнакчының харыызынга немеп чугаалаарлар.

Политшколада башкылап турарымның дуржулгазы мындыг.

Ч. ШУЛУУ-МААДЫР,
пропагандист.

Специалистиң сүмези

Быззааны кылымал сүт-биле азыраары

Партия болгаш чазак ажылчы чоннарның чаагай байдалының дугайында кайгамчык улуг сагыш салышкынын илередип турар. Совет кижилер чыл келген тудум-на улам культурлуг болгаш бай-шыдалгыр чурттан, аъш-чем продуктуларының талазы-биле оларның хереглелдери улам өзүп турар.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйын, ылаңгыя мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң тодаргай оруктарын СЭКП-ниң XXIV съездиви тодаргай айыткан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдериниге үндезилээп, аъш-чем продуктуларынга чурттакчы чоннуң хереглелиниң байдалын экижидери чедип алдынар.

Продукция бүдүрерин көвүдериниң сорулгазы малдың баш санын өстүрбүшаан, оон продуктулуун бедидерин-даа негеп турар. Ниитиниң мал ажылын хөгжүдерде, ажылагыйларга малдың чаш төлүн ийин ажаап доруктурары болган камгалап алыры улуг рольдуг.

Чаш бызаа дугайында сагыш салышкын, инектер боос чорда-ла эгелээр. Инектер боос чоруур үезинде эки чемгерилгени, ажаалганы болгаш азыралды организастаар херек. Бызааларның бир дугаар чемгерилгезин оларның төрүттүнгениниң соонда, бир шактан соңгаардатпайн чорудар. Аа-сүт-биле бызааны эрте чемгерген тудум-на, чаа төрүттүнген бызааның шөйүндүлериниң таактар арды бээр, ижин кемдээшкиннери болбас дээрзин бызаа ажаакчызы билир ужурлуг. Аа-сүттү кадык бызааларга бир хонукта 4—5, кошкак бызааларга 6-дан эвээш эвес катап ижиртир. Дөртку хүнүнден эгелээш, бир хонукта чалаң сүттү 4—5 литр кылдыр нормалаар. Хүн бүрүде-ле бызааларга ижиртир чалаң сүттүң хемчээли чартык литрлеп өзүп орар болгаш чоорту 6—7 литр чедир көвүдээр.

Бызаа төрүттүнгеш, 12 хонган соонда, ону кылымал сүт-биле азырап эгелээр. Маңаа чогум-на ол дугайын тодаргайы-биле таныжып көрээлиңер. Чүге дээрге, ол дугайын тодаргай тайылбырлап бээрин хөй-хөй ажыл-агыйларның бызаа ажаакчылары дилеп турар. Ынчангаш бо үүлдү бижидим. Аная сүт-биле бызааны азырап өстүрери бызаа ажаакчызы бүрүзүнге билдингир болгай. А кылымал сүттү алыр болза, ол нарын херек. Ону тускай рецепт өзүгаар белеткээр. Бызааның назынын барымдаалап ижиртир, нормазын шыңгыы сагыыры база эргежок чугула.

Бызааны азырап өстүрериниң бот-үнезин чиигедир база сүттүң күрүнеге садарын көвүдедир сорулга-биле республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу колхоз, совхозтарга 12—15 хонук назылыг бызааларны тускай рецепт өзүгаар кылган кылымал сүт-биле чемгерериниче шилчидерин сүмелеп турар. Кылымал сүттүң составынга соянын хоюг далганы, хлорлуг кобальт, күгүрлүг ажыг демир, күгүрлүг ажыг чес, «биовит 80» деп препарат кирер.

Бызаага чалаң сүт орвунга ижиртир кылымал сүттү белеткээринге херек 100 кг курган холумакты дараазында составтыг рецепт өзүгаар тургузар.

Холуур үүлдери	хуузу	кг-биле
Чочак-тараа далганы	15	15
Кызыл-тас далганы	43,8	43,8
Соя далганы	35	35
Мал чеминге хереглээр чугай	3,2	3,2
Дус (иодтуг)	3,9	3,0
Хлорлуг кобальт	—	0,5 гр.
Күгүрлүг ажыг демир	—	8,0 гр.
Күгүрлүг ажыг чес	—	4,0 гр.
«Биовит-80»	—	180 гр.
Шупту	100 хуу	100 кг.

Ындыг тускай холумактан бир литр кылымал сүттү белеткээринге: 130 грамм үстүнде холумактарны 200 грамм балык үзүнге, 700 грамм изиг сугта азы сиген хандызынга эзилдиргеш, эки холуштур былгааш, 36—38 градус чылыг турда, бызаага ижиртир. Кылымал сүттү бызаа санынга чедер, чүгле чаңгыс катап ижиртир кылдыр, бээриниң мурнунда белеткээр. Ынчангаш бызаага ижиртир санында-ла чаа кылымал сүттү белеткээр. Кылымал сүттү белеткеп турар үеде саваларның база холумактың арыг-шеверин чедип алыр. Сугну, сиген хандызын холуурунуң мурнунда шүүреп алыр. Балык үзүн эң сөөлүнде холуур.

Бызааларны кылымал сүт-биле чемгерериниче шилчидип турар үеде, ижиртириниң дараазында схемазын ажыглаар:

Бызааның назыны (хонук-биле)	Ижиртириниң хемчээли (кг-биле)	
	Чалаң сүт	Кылымал сүт
10	4,5	—
11	4,5	—
12	4,0	0,5
13	3,5	1,0
14	3,0	1,5
15—20	3,0	1,5
21	2,5	2,0
22	2,0	2,5
23—28	1,5	3,0
29	1,0	3,5
30	0,5	4,0
31	—	4,5
32—33	—	5,0
36	—	6,0

Оон ыңай кылымал сүттү хүнде-ле сүт-биле азыраарының бүгү үезиниң дургузунда норма өзүгаар бээрин үргүлчүлээр.

Мында чугаа болза, чүгле кылымал сүт-биле чалаң сүттү солуур дугайында болуп турар. Оон аңгыда сигенни, тараа чарбазын, холуксаалыг чемнерни, ногаан сигенни бызааларга көрдүнген норма өзүгаар чемгерер.

Кылымал сүттү Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоз—10 чыл хире үениң иштинде ажыглап келген. Ол колхоз бир тонна кылымал сүт кылыры-биле 200 кг тыртканн сүтке, балык үзүнге чочак-тараа, арбай, кызыл-тас далганын чогуур хемчээлин өзүгаар холуп турар болгаш хүнде бир бызаага 12-15 кг чедир берип турар. Колхоз бүдүрген сүдүнүң 75-80 хуузун күрүнеге дужаап турар. Ол ышкаш «Саян» совхоз база-ла кылымал сүттү ажыглап турар.

Кылымал сүт-биле бызааларны азыраар чорук ажылагыйларга экономиктиг улуг үре-түңнелди берип турар. Кылымал сүттү ажыглаарга, күрүнеге садар сүт хөй болур. Оон колхозтар болгаш совхозтар хөй орулганы ап турар. Кылымал сүттүң ажыы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Ону чогуур негелде өзүгаар эки шынарлыг кылдыр кылып белеткээш, оон-биле бызааларны чемгерерге, хонукта эң-не хөй немелде деңзин алдынып турар. Оон чижээн дараазында саннардан көрүп болур.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта Ирина Исаева 900 грамм, «Кызыл тараачын» колхозта Кымыскаяк Салчак—741 грамм, Сургаакчы Күжүгет—717 грамм, Таин Кызыл-оол—684 грамм, «Хадыг» колхозунда Анна Капитулина — 830 грамм, Таңдының «Межегей» совхозта Анна Болат—850 грамм, Агрепина Бушуева—794 грамм, «Тиилелге» совхозта Чечекмаа Моңгуш—816 грамм, Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозта Күзен Сарыглар—780 грамм немелде деңзинн бир бызаадан хонукта чедип ап турар. Бо деп-шилгелиг арганың ажыктыы моон тодаргай-дыр.

Ч. ОЙДУПАА,
зоотехник.

АГИТАТОР САДЫГЖЫ

Седи Ондар ортумак школа дооскаш, чолаачылар курузунга өөренип кирген. Курсту дооскаш, Чоон-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунга чолаачылай берген.

Совхозтуң дирекциязы-биле Арыг-Бажы ажылчын коопераци-яның баштаар чери дугурушкаш, Ондарны автолавка садыгжыларының курузунче өөредип чоруткан. Курсту кончуг эки демдек-биле дооскаш, 1967 чылдың сентябрьда автолавка садыгжызынга ажылдай берген. Совхозтуң малчыннарының коданнарынга чедип, хүн бүрүнүң хереглелдерин үзүктелдирбейн садып келген.

Чолаачы-садыгжы Хорум-Даг салбырның хойжу бригаларының кадарчыларын кезип, аъш-чем болгаш үлетшүр бараанларын чедирип садып турар.

Бо чылдың бирги кварталында алган хүзүлгезин март 15-те күүсеткеш, пландан ажыр үш муң рубльдиг бараанын малчыннарга саткан.

Коммунист Ондар партийжи даалгаларны ой-шаанда күүседип, салбырда партия эге организациязынга отчёдун берип турар. Мурнакчы агитаторларның бирээзи, политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир бөлүмде өөренип турар.

Мурнакчы чолаачы-садыгжыны рабкооптуң баштаар чери мактап, шаңнап келген. Чоокта чаа хол шагы-биле база шаңнаан. Оон чуруу рабкооптуң хүндүлел самбырызында.

Б. САРЫГЛАР.

Малчынның чугаазы

«Тиилелге» совхозтуң төвүнден ырак эвесте орук кыйында дөң ажылдыр аалга келдивис. Кежэликтей апарган. Ынчалза-даа хөй кажаазындан дөрт кижи бисти уткуй үнүп келди. Малчыннарның ажылын чаа-ла доозуп, хоюн кажаалап, хураганнарын үзүп турганы илдеп.

Аалдың эзэи делгем эгиннерлиг эр бистиң-биле мендилешти. Хойжу Балдыш-оол Дондуп-оолович Ооржак ол. Бо совхозка келгеш бир чыл тудугга ажылдааш, оон соонда хой ажылынче шилчээнин, ам бо ажылынга 8 чыл болу бергенин малчын чугаалай-дыр.

Эгезинден тура-ла тыва уксаалыг хойлар алган. Бо хойларның продуктулуу хиреліг болур-дур деп малчын чугаалады. 1967 чылда төрүүр үүс хойга онааштыр 95 хураган, бир хойдан-на 3 килограмм 700 грамм дүк алган болза, 1970 чылда үүс хойдан 119 хураган, бир башка онааштыр 2 килограмм ажыг дүк алган.

— Эрткен чылын хоюмну эки семиртип, чайлагладып алган мен. Чемин база шыырак белеткеп алдым. Ынчалза-даа түнелим сагыжымга четпээн. Төрүүр үүс хойга онааштыр хүлээлгем безин күүсеттинмээн — 97 хураган, бир баш хойдан 2 килограмм 800 грамм дүк болду. Бо хойларның продуктулуу эвээш болуп турары кышкы кажаамда. Ону далаш туткан, чартыы чер кажаа чүве. Чаш хураганнарга, төрүүр хойларга өл-шыгы аажок.

Малчынның кажаазын барып көөр дээш кады чорупту-вус. Бир ужунда чаа төрүттүнген хураганнарны бир аңгы, шору доруга бергеннерин өске ужунда тургускан, ортузунда кирер эжик аксында төрүүр хойларны үзүп каан, дапкыжы аажок.

Чаш-даа, доруга берген-даа хураганнарның эрес-шоваазы аажок, боттарының үзүктеринде дешкилежип тургулаар. Бо коданда сиген-даа четчир, дус, сула, сөөк далганы, хураганнарга бээр көк сиген дээш чем-не хөй. Сугну үргүлчү чылдып берип турары хураганнарның өзүлдезинге дыка дузалыг. Кысказы-биле чугаалаарга, Балдыш-оол Ооржак хой малды ажаап, азырап билир, оларның доңгилде семиртилгези дээш сагыш човангыр.

Чоокта чаа совхозтуң малчыннары боттарының хуралынга бо чылгы социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Орта Балдыш-оол Дондуп-оолович төрүүр үүс хоюндан-на 100 хураганы менди доруктурар, бир баш хойга онааштыр 3 килограмм 100 грамм дүктү кыргыыр деп бедиткен хүлээлгени алган. Бо хүлээлгезин ол күүседип шыдаар аргазы барын малының байдалы хереченлеп турар. Бистиң чоруп турганывыс үезинде безин оон коданында 385 хой ооладпкан, оларның 102-зи ийистээн, а бир хой үш хураган төрээн, хураганнар шупту менди доругуп турар.

— Арткан төрүүр хойларымның сезени дунгужун төрүүр аныяк хойлар чүве. Олардан шала чигзинип турар мен. Чогум амдыызында олардан бакыраан чүве чок. Ынчалза-даа малга ажылдап келген чылдарымда чыгдыпган дуржулгадан алгаш көөрге, бир коданга чаңгыс чүзүн, чаңгыс уксаалыг болгаш назы-хары деңгээ хойлар тургузары таарымчалыг ийин. Ол дугайында «Шын» солунга көдүүп турар айтырыг чүүлдүг. Бистиң совхозтуң тускай эртемниглери хойларны шак ындыг чурумга киирер болза чогуур.

Хойнуң уксаазын экижидер, оон продуктулуун бедидер, чаш төлүн четче алыр талазы-биле хойжу Б. Ооржак ышкаш бодүүн ажыл-ишчилериниң үнелиг санаалдарын, дуржулгазын тускай эртемниглер өөренип көөр болза эки. Совхозтуң иштиг хүлээлгезин бир баш хойдан-на ортумаа-биле 3 килограмм дүктү кыргыыр дээнин ол чугаалааш, хойларның уксаазын экижитпейн турарын хараадан чугаалады.

О. НАМЧЫЛАК.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХҮЛЭЭП АЛГАН. ДААСКАН. ХОСТААН

Таңды районнуң «Россия» совхозунуң Каскал салбыры мурнунда мал семиртир ферма турда ажыл-агый-даа хайыккан, оюн-тоглаа-даа дицмирээр, ажылдап, чурттаарга омак-хөглүг, өөрүнчүг, солун-даа турган. Сөөлгү үеде салбыр эзэзирээн. Клубка неделяда чаңгыс катап кино үнер, оон өске кандыг-даа лекция, беседа, культура-массалыг ажыл болбастаан. Эргелекчи Иван Хуурак ажыл-даа чуруттас, чүгле чалын алырынга ойлешкенин Каскалдың чурттакчылары редакцияга бижээн.

Ол дугайында СЭКП Таңды-райкомунуң секретары Д. ООРЖАКТЫН редакцияга дыңнатканы:

СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш район Совединиң күүскомунуң шиитпирбиле бо айтырыгга хамаарыштыр доктаал хүлээп алган, бир ай хуусаа иштинде четпестерни эдип, ажылдавайн турар чамдык кижилерни ажылга таарыштыр киирерин совхозтуң удуртукчуларынга дааскан.

Клуб эргелекчизи турган Иван Хууракты ажылындан хостаан.

АГЫМ ДЕГ ХӨГЖҮЛДЕНИ АЛГЕБРА-БИЛЕ ХЫНАВЫШААН...

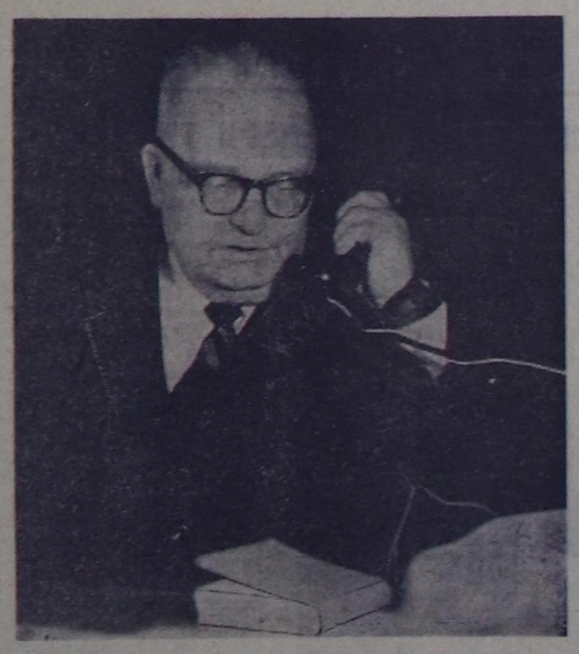

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң начальниги В. Н. Старовский.
А. ПУШКАРЕВТҮҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы.

Чурттуң күчү-шыдалының чайгылыш чок өзүлдезин, улус ажыл-агыйының адырларының хөгжүлдезин, совет кижиниң амыдыралының чаагай чоруунуң бедиишкинин саң-чурагай-биле көргүзер. Бо түүлдерни чыл санында үндүрер «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы» деп статистика номунга парлап турар, бо чылын үнер юбилейлиг үндүрүлгеге ону улам көскү болгаш тодазы-биле көргүзер. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң начальниги Владимир Никонович СТАРОВСКИЙ СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазын ол номнуң амгы үндүрүлгезиниң чамдык кезектеринге тайылбыр бээри-биле эгелээн.

— Чурттуң кол-ла байлаа—кижилер. Ынчангаш бо номну база-ла чаңчыл өзүгаар чонуң санының дугайында медээ-биле ажыткан. Эрткен 50 чылдарда Совет Эвилелиниң чону ийи катап көвүдээн, азы ам үеде 246,3 миллион кижи болуп турар. Бүгү чонуң чартыктан хөй кезии 29 хардан куду аныяк кижилер болур. Бистиң чуртувусту өзулут-ла аныяктарның чурту денсимзе пенсионерлер болгаш улгады берген кижилер хомудавас боор (Бодум база алданы ыракта ажыра берген болгай мен).

— Ооң-биле кады узун назылыгларының саны доктаамал өзүп турар але, Владимир Никонович?

— Ындыг харын. Ажылчы чоннарның кадык камгалалын бодунга алган бирги чурт — Совет Эвилели. Амгы үеде делегейде 2,5 миллион эмчи бар, ооң иштинден 699 муң кижи, азы дөрттүң бир кезиинден хөй ССРЭ-де болгай. Он муң чурттакчыга онааштыр бисте 28 эмчи бар, бо дээрге, эң хөгжүлделиг капиталистиг чурттарңыындан ыракта хөй. Чонуң ортумак назыны 70 хар четкен, азы революция мурнундагызындан ийи ажыг катап узаан. Үс муң чурттакчыга онааштыр бисте үстен өрү назылыг кижи 8, а АКШ-та 6 хире, Англияда —0,6, Японияда — 0,2 болгай. Улуг назылыг кижилер үгле Закавказьеде эвес, харын Якутияда. Алтайда, Литвада бар.

— Чоннуң эртем-билииниң деңнели канчаар өскен ирги?

— 1920 чылда Россияның чонунуң чартыктан хөй кезии интеллигентилер миллион четпес турган болза, ам 30 миллион ашкан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери өзугаар бо беш чылда бүгү нинти ортумак өөредилгеже шилчиир, дээди, тускай ортумак эртемниг специалистерни белеткээри улам көвүдээр.

— Номнуң бир кезек арынарында чоннуң национал составының дугайын чугаалап турарын...

— Шын, шын. Совет Эвилели — үүс ажыг деп эргелиг национаддан болгаш биче улустардан тургустунган. Миллион ажыг чурттакчылыг национаддарның саны 22, беш үүс муңдан миллион чедир чурттакчылыг национаддар — 3, үүс муңдан беш үүс муң чедир чурттакчылыг национаддар — 25. Орочилер, кеттер, ительменнер, удегейлер. чижектиг биче улустарның бирээзинде-ле 1500 кижи чурттап турар. Оларның шуптузу коммунизм тургузуушкунунга үлүүн киирип турар. Оларның культуразының, чаагай чоруунун деңнели бедип турар. Национал айтырыг талазы-биле интеллигентилер миллион четпес турган болза, ам 30 миллион ашкан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери өзугаар бо беш чылда бүгү нинти ортумак өөредилгеже шилчиир, дээди, тускай ортумак эртемниг специалистерни белеткээри улам көвүдээр.

— Номнуң бир кезек арынарында чоннуң национал составының дугайын чугаалап турарын...

— Шын, шын. Совет Эвилели — үүс ажыг деп эргелиг национаддан болгаш биче улустардан тургустунган. Миллион ажыг чурттакчылыг национаддарның саны 22, беш үүс муңдан миллион чедир чурттакчылыг национаддар — 3, үүс муңдан беш үүс муң чедир чурттакчылыг национаддар — 25. Орочилер, кеттер, ительменнер, удегейлер. чижектиг биче улустарның бирээзинде-ле 1500 кижи чурттап турар. Оларның шуптузу коммунизм тургузуушкунунга үлүүн киирип турар. Оларның культуразының, чаагай чоруунун деңнели бедип турар. Национал айтырыг талазы-биле марксисчи-ленинчи өөредиг шылгалданы практика кылынга туткан, а ленинчи национал политика долу тиилелгени чедип алган.

Чурттуң кол статистиги чоннуң санының дугайында чамдык саннарны шуут доктаадып алган шээжи-биле билир кижи болду. Ол, 1920 чылда, он беш харлыында чоннуң баштайгы совет чизезин ылышкан, а ийи чыл эрткенде статистиктерниң Бүгү-россия съездизиниң делегады апарган. Мергежил шилип алырынга ол дузалаан. Москваның Күрүне университединиң статистика салбырын доосхан, дөртен беш ажыг чылда ССРЭ-ниң ТСЭ-де үзүктел чок ажылдап турар кижи-дир. Ацаа профессор атты болгаш экономика эртемнериниң доктору эртем чадазын тывыскан. Владимир Никонович 1958 чылдан бээр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү. Математика болгаш экономика статистиказының, политиктиг экономиканың талазы-биле улуг эртем ажылдарын бижээн. В. Н. Старовский Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң статистика талазы-биле доктаамал комиссиязын он ажыг чылда удуртуп келген.

Шаанда эң чыдып калган улустарның бирөзи — коми улустуң оглу көскү эртемден, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчызы апарган. Ол СЭКП-ниң XXII, XXIII, XXIV съездилериниң делегады, ацаа СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнүнге соңгуткан. Үш чыыш улаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ооң намдары — бүгү коми чериң намдары ол.

— Төрээн черимге үжен беш ажыг чылда чедип шыдаваан мен. Ажыл ындыг. Бо үениң иштинде Коми АССР-ниң хөгжүлдезин дыка-ла хайгаарап келдим, ынчалза-даа карак-биле көрген чүвем мени магадаткан. Бистер бичиивисте черивистиң кедилиг келир үезин күзеп чордувус, а херек кырында байдалды алырга, бистиң күзеливистен артык амыдырал боттанган болду. Вычегданың эриинде канчаар-даа аажок улуг ыяш үлетпүр комплекизи тургустунган. Газ, нефтиниң күчүлүг хоорза шугумнары делгем девискээрни кежилдир шойлүп чоруткулаан... Баштайгы совет чизе үезинде Коми АССР-ниң девискээринге беш муң чурттакчылыг Усть-Сысолск деп (амгы Сыктывкар) хоорай турган. Ам Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерлиг автономнуг республиканың найысылалында 130 муң кижи чурттап турар. Поляр куржааның ындында Воркута хоорай Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. Совет бежен чылдарның дургузунда Коми АССР-ге үлетпүр продукциязын бүдүрери барык 500 катап өскен! Ыраккы Соңгу чүктүң бойдус байлаан шинээдин алырынга, коми чериң улуг чаартылгаларынга бүгү чурт моральдыг болгаш материалдыг курлавырлары-биле киришкен. Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилелинге каттышкан бүгү улустарның акыдуңма найыралы, бүгү нацияларның болгаш биче улустарның харам чок дузаламчызы Ыраккы Соңгу чүктүң экономиказының болгаш культуразының бедик көдүрлүүшкүнүн хандырган. Ам соңгу чүкчүлериң продукциязы чурттуң бүгү булуңнарынче болгаш даштыкыже чоруп турар. Воркутаның кывыңгыр хөмүр-дажы, Ухтаның нефтизи, Буктыланың газы, Сыктывкарның саазының болгаш целлюлозазы, Жешартаның шуугайы көскү апарган.

Чугаамны каш сан-биле быжыглаар бодадым. 1922 чылда бистиң чуртувуска 4,7 миллион тонна нефтини, 11,3 миллион тонна хөмүр-дашты тыпкан. Ам чаңгыс Коми АССР чылда 6,2 миллион тонна нефтини, 21,9 миллион тонна хөмүр-дашты тып турар. 50 чыл буруңгаар бүгү совет чуртка бир миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап кылган, эрткен чылын үүгле Комиге үш миллиард киловатт-шак ажыг электри энергиязын ажылдап кылган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын өзугаар Печорага күүлүг ГРЭС-ти тудуп эгелээр. Маңаа хамаарыштыр мындыг чүвени сактып тур мен. Ынчаарда Усть-Сысолкскиге бичии күчүлүг баштайгы электри станциязы ажылдап эгелээн чүве. Бистиң өг-бүлевистиң үш өрөлин чырыдары-биле чаңгыс лампочка берген... Коми АССР-ниң ажылчы чоннары өске улустарның ханы кады ажылдажылгазы-биле чырыдыышкын, эртем, культура хөгжүлдезинге улуг чедишкиннерни чедип алган. Республикада ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының салбыры, индустриалдыг болгаш педагогика институттары ажылдап турар, бо чылын Күрүне университеди ажыттынар. Мындыг янзылыг оскерилгелер үүгле коми республикада эвес, бүгү чурта болгулаан. Ол дугайы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасхаан юбилейлиг статистика номунга төдаргайы-биле чырыдар. Автономнуг республикалар, областар болгаш национал округтар талазы-биле долу медээлерни ол номга бирле дугаар парлаар.

— Номда хөй-ле медээлер бар, ынчангаш статистика бүгү-ле чүвени билир-дир деп бодал башка кирер-дир, ол шын бе?

— Ындыг бадыткаашкын шынныг болурунга чоок. Совет статистика болза будуруңгеде, материалдыг чаагай чорукта, эртемде, культурада, чырыдыышкында, кадык камгалалында, социал хандырылгада, өг-бүле бюджединде, амыдырал хандырылгазында чедишкиннерни, чоннуң сан талазы-биле өзүлдезиниң перспективаларын, күш-ажылчы курлавырларны болгаш өскедаа үүлдерни үүгле шыныы-биле көргүзүп турар. Бо бүгү медээлер үүгле планнаашкын органнарынга, күрүне албан болгаш будуруңге черлеринге херектиг эвес, харын пропагандистерге, политинформаторларга, номчукчуларга херектиг.

В. ЛЕБЕДЕВ,
СЭТА-ның корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Кужениишкиннеривисти каттыштырбышаан

(ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Г. ГУСАКТЫҢ интервьюзу)

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

циалистиг ниитилелдиң бүгү талалыг хөгжүлдезиниң программазын тодаргайлаан.

ЧКП-ниң XIV съездизиниң айытканы, беш чылдың экономиктиг программазы чедишкинниг күүсеттинип турар. 1971 чылда — чаа беш чылдың баштайгы чылында — чуртка үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли планда көрдүнгенинден бедик болган. Ооң 90 ажыг хуудун коллуунда-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган чедип алган.

Бистиң экономикавистың бурунгаар хөгжүлдезин хереченгеен ол бүгү чедишкиннер-биле чергелештир, бисте четпестер база эвээш эвес, оларның дугайын бистиң партиявыска-даа, калбак хөй-ниитиниң ортузунга-даа ажыы-биле чугаалап турар бис.

ЧКП ТК-ның февраль пленуму бүгү улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Бүгү курлавырларны ажыглаары, күш-ажылды организаттаарын экижидери, камналганың чурумун нептерелери, хөй-ниити шугумнары-биле — политика, экономика, эртем, амыдыралдың бүгү адырларының талазы-биле калбак болгаш шапкын хөгжүп турар. Чижээ, бис национаддар аразының харылзааларының талазы-биле ленинчи национал политиканың боттанышкынының дуржулгазындан хөй чүвени алган бис. Совет Эвилелинде национал тургузуушкунунуң дуржулгазы федералдыг принциптерге чех болгаш словак улустарның аразында харылзааларны быжыглаарынга биске дузалаан. Бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою болур. Биске бо чыл оюн байырлаары дээрге, интернационалчы акы-дуңмалышкы чоруктуң ленинчи принциви бистиң чуртувустуң улустарының болгаш национаддарының аразында харылзааларга-даа база ажылдаарын, бистиң улустарывыстың аразында кады ажылдажылганың доктаамал принциви болуп турарын.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга, найырал болгаш эвилел — ол болза Чехословакияның Коммунистиг партиязының, чехословак күрүнеиң политиказының кол үүлү болур дээрзин эш Г. Гусак демдеглээн. Делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде тыптып келгени «Совет Эвилели-биле мөңге үелерде» деп лозунну Чехословакияның Компартиязының удуртукчузу Клемент Готвальд чарлаан болгаш хөй миллион чехтериниң, словактарның сеткил-сагыжының илерели, бистиң улустарывыстың аразында кады ажылдажылганың доктаамал принциви болу берген.

Социалистиг лагерьниң чурттарының чаңгыс эви, хамыктың мурнунда социализмниң делегейде баштайгы чурту, эң күүчүлүг, эң сайзырангай социалистиг күрүне Совет Эвилелинге хамаарылга — бо чаңгыс эп, бо хамаарылга социализмниң бүгү делегей системазының чедишкининиң магадылалы болур дээрзин эш Г. Гусак түүнелинде демдеглээн. Ол дугайын эрткен чылдарның бүгү дуржулгазы хереченгеен. Кажан социализмниң келир үезиниң дугайын бодаанывыста ол дээрге кара чаңгыс шын орук болур деп чүвени база билип турар бис. Ооң ужурунда социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эви чайгылыш чок быжыглап турзун дээш, социалистиг чурттарның дем кадып хөделирин улам тода таарыштыр чорудар дээш бүгү чүвени кылып турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле, социализм чурттарының акы-дуңма өске-даа партиялары-биле, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының хөй нуруузу-биле чаңгыс эптиг хөделип турар бис. Социалистиг дем каттыштырылгазының чедишкиннери, социализм идеяларының тиилелгелиг базымнары—ол дээрге маргыш чок фактылар-дыр. Делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазы, марксизм-ленинизмниң идеялары бистиң планетада төөгүүнүң чорудулгазынга улам улуг салдарны чедирип турар деп, Г. Гусак медеглээн. Социалистиг лагерьниң чаңгыс эви дээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш, бүгү антиимпериалистиг фронтунуң чаңгыс эви дээш түржүп турар бис. Келир үеедаа бо орук-биле чайгылыш чок чоруур бис. Чехословакияда бистер марксизм-ленинизмниң туруштарында, пролетаржы интернационализмниң туруштарында быжыг туруп турар бис. Бистиң компартияларывыстың, күрүнелеривистиң, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хүн келген тудум-на быжыгып турар.

(СЭТА).

Бөгүн — Венгрияның национал байырлалы — Хосталганың хүнү (1945 ч.)

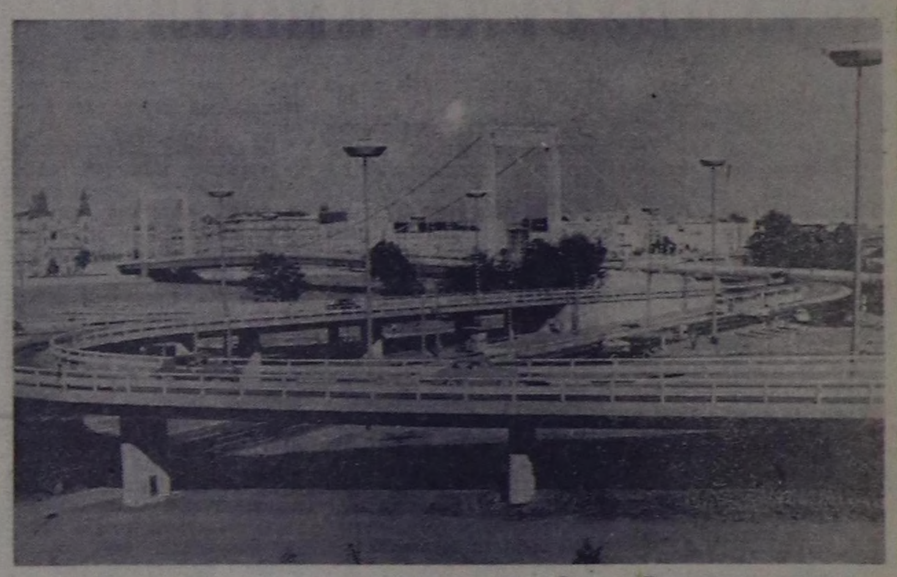

Венгр найысылалдың эң көрүштүг черлериниң бирөзи, Будапештиң чурттакчыларының чоргааралы—Дунайны кежилдир Эржебет деп көвүрүг. Ону сөөлгү чылдарда кылган.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

МООЛ ЧОГААЛЧЫЛАР ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. К. Болдохоновтуң дыңнатканы болза:

ССРЭ-ниң тургустунганыдан бээр 50 чылынга моол чогаалчылар ажыл-херекчи өзу-биле белеткенин турар. Ынчангаш оларның ол байырлалга уткуштур парлап үндүрер деп турар чечен чугаалар болгаш очерктер, шүлүктер болгаш тускай үүлдер чыындызын «Моол чогаалчылар Советтер чуртунуң дугайында» деп адаан.

Дыка хөй моол чогаалчылар боттарының чаа чогаалдарында бистиң ийи улустуң акы-дуңма найыралының, бузулбас дайынчы кады ажылдажылгазының дугайын тоожуп турар. Бо чылын МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң улустарының найыралының алдарлыг арынарын көргүскен чогаалдар — Ж. Лодойнуң романы, П. Бадарчының шүлүктели, Ч. Лхамсуренниң шүлүктер чыындызы, Д. Пүрэвдоржтуң шүлүктели болгаш өске-даа чогаалдар парлаттынып үнер деп турар. Моол чогаалчылар, очулдурукчулар болгаш ном парлаар чер ажылдакчылары орус классиктиг болгаш амгы совет литература-биле боттарының номчукчуларын таныштырар дээш дыка улуг ажылды кылып турар. Бо чылын МАР-ның күрүнеиң ном үндүрер чери хөй национаддыг совет литератураның чогаалчыларының дыка хөй чогаалдарын база парлап үндүрер.

Апрель 4 — Сенегал Республиканың хамаарышпас чоруунуң хүнү

ХОСТАЛГАНЫҢ ОН ИЙИ ЧЫЛЫ

Сенегал улус апрель 4-тө боттарының национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүн демдеглээр. Сенегалдар 12 чыл мурнунда колониалдыг кулданыышкынның кинчизин үзе шапкан болгаш ногаан-сарыг-кызыл өңнүг тук чурт кырынга бирле дугаарында киискип үнген. Сенегал Республика — шаанда Францияның колониязы турган. Ол Африка диптиң барыын талазында турар. Шаанда оон Америкаже карабажың-корабльдер эштип үнүп, Европаның дириг бараан садыглакчылары оларга үүс-үүс муң кара кештиг кулдарны үдүрүп алгаш, америк чер эллеринге чедирип берип турган.

Сенегалды колдуунда-ла «Арахис чурту» деп адаар. Шынап-ла «чер тооруу» өскедаа африк күрүнелерге кофе, какао, гвоздика ышкаш — экспорттуң кол үүлү боон турар. Сенегалдың экономиказының хожудаңгай чоруу — колониалдыг үе-чаданың арттыышкыны боон турар. Дыка хөй чыл дургузунда экономиканы чаңгыс талалыг хөгжүдүп келгениниң түүнелинде сенегал чоннуң аъш-чемге ажыглаар кол продуктулары болур ристи, соргону болгаш африк чиңге-тарааны дыка улуг өртек-үне-биле даштыкыдан садып алыр ужурга таваржып турган. Ынчангаш Сенегалдың чазаа амгы үеде чурттуң көдээ ажыл-агыйының хожудаңгай чоруун чоорту узуткаар дээш хемчег ап турар. Сенегалдың удуртукчулары орулганың хөй нуруузун берип турар арахистй онзалап көрбүшаан, көдээ ажыл-агыйга чаа-чаа культураларны нептередир болгаш чоннуң чурттуң бодунуң аъш-чеми-биле бүрүн хандырар дээш ораалдажып турар. Ол сорулга-биле рис шөлдерин калбартып, хөвец тарыырын, чигир хыыргыыжын өстүрерин болгаш мал ажылын хөгжүдүп турар.

Сенегал 1960 чылда политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алган үеден бээр үлетпүрү хөгжүдер талазы-биле чамдык чедишкиннерлиг болган. Ында эллеен каш балык консервалаар заводтары туткан, көдээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадып кылыр талазы-биле эллеен каш бүдүрүлгелер туттунуп турар. Бодунуң тарып алган хөвениннен тускай африкан угуулзаларлыг пестер кылыры-биле мырыңай чоокта чаа бир фабриканы база ажыглалга киирген.

Национал экономикага балык үлетпүрү база чугула черни эллеп турар. Ооң ачызында дыка хөй чурттакчылар кежээниң-не балык-биле рис холаан «Тьебу-Дьен» дээр чемни столга салыр эвес, харындаа балык консерваларын болгаш донурган балык эдиин Африканың дыка хөй чурттарынче үндүр садар аргалыг болуп турар. Шаанда олар улуг өртектиг балык продуктуларын Барыын Европаның чурттарындан садып алыр ужурга таваржып турган болгай.

Колониалдыг үениң уржуундан болган экономика болгаш культура талазы-биле хожудаңгай чорукту узуткаарынга база индустриализацияны кылырынга тускай эртемниглер херек деп чүвени Л. С. Сенгорнуң чазаа билип турар. Чогум-на ооң ужурунда ол национал кадрларны белеткээринче болгаш өөредилгени хөгжүдеринге улуг кичээнгей салып турар. Чоокта чаа Сенегалга национал өөредилге талазы-биле чаартыышкынны кылган. Ооң сорулгазы өөредилге программазын Африканың байдалынга таарыштырары, чурттуң хөгжүдлезинге ооң ужур-дузазын улгаттырары болур. Дакарның университеди дыка сайзыраан турар. Ам ында үүгле даштыкы кижилер эвес, харын-даа африкан профессорлар база көвүдеп турар. Ол университеттиң төөгүзүнде эң-не баштай сенегал Сейду Мадани Си ооң ректору болган. 1970 чылда Сенегалдың аңгы-аңгы дылдарынга өөредилге чорударын албан ёзузуби-биле шиитпирлээн боон турар. Чер-черниң кол-кол дылдарынга таарыштыр бижикти чогаадын тургускан. Амгы үеде сенегал радио чурттуң бичии улустарының дылдарынга дамчыдылганы база кылып турар.

Совет Эвилели бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээриниң талазы-биле Сенегалга улуг дузаны көргүзүп турар. Бистиң чурт чылдын-на Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлеринге 30 ажыг стипендияны Сенегалга берип турар. Амгы үеде ССРЭ-ниң дээди өөредилге черлеринде үүс хире сенегалдар өөренип турар. Ол республикада дыка хөй совет башкылар база ажылдап турар. Совет ихтиологтар, балык үлетпүрүнүң тускай эртемниглери сенегалдар-биле дуржулгазын солчуп турар. Бистиң геологтарывыс Чөөн Сенегал девискээринде алдынның курлавырларын шинчилеп чоруп турарлар. Ол геологтуг бөлүктүң ажылдап турар черинден Дакарның «Солей» солунунуң корреспондентизи «алдын шинчилеп, тывар ажыл чоруп турар черден баштайгы идегелдиг түүнелдер алдынган» деп медеглээн.

Сенегалда бүгү-ле совет үүлдерге сонуургал дыка улуг. Дакарның университединде болгаш дыка хөй лицейлерде база чурттуң өске-даа өөредилге черлеринде сенегал аныяктар ССРЭ-ден барган башкыларның удуртулгазы-биле орус дылды өөренип, студентилер болгаш школачылар В. И. Ленинниң ажылдары-биле таныжып, Гогольдуң, Пушкинниң, Максим Горькийниң чогаалдарын номчуп турар. Дакарда совет культура төвүнге кежээлерни, совет-сенегал эп-найыралчы ужуражыышкынларны кылып, ацаа сенегалдарның боттывынгыр уран үүл коллективтери орус дылга ырларны ырлажып турарлар. Сенегалдың найысылалы нефтичилер хоорайы Баку-биле сырый харылзааны тудуп, акы-дуңма хоорайлар боон турар.

Сенегал үүгле Совет Эвилели-биле эвес, харын социалистиг өске-даа чурттар-биле эп-найыралчы харылзаазын улам быжыглап турар. Сенегал эрткен чылын Болгария, Румыния, Венгрия, Польша, Югославия-биле экономика, транспорт болгаш культура талазы-биле элээн каш дугуржулгаларны чарган.

Сенегалдың бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаарының херээнге чедишкиннери, колониализмге, сөөк-язы ылгаар чорукка удур, Африка диптe национал-хосталгалыг демиселди ооң деткип турары, а ол ышкаш Сенегалдың социалистиг чурттар-биле харылзаазын быжыглап турарынга Барыын чүктүң монополистиг болгаш неоколониалистиг бөлүктери бужурганы, ацаа таарышпайн турар. НАТО кежигүнү чурттарның күзелин өзугаар, оларның дузазы-биле үүлгедишкиннерни кылып турар португали колониаторларның ол республикага удур чепсектиг халдаашкыннарын чогум-на ооң-биле холбаштыр көрүп турар. Гвинея-биле (Бисау) кызыгаарда мурнуу чүктүң Казаманс можунуң он-он сенегал суурларын болгаш чурттакчылыг черлерни португали шериг самолёттары үрегдеп каапкан. Агаардан ындыг араатанзыг халдаашкынның түүнелинде үүс-үүс кижи балыгланган азы өлген боон турар. Гвинеядан (Бисау) дезип келген 70 муң кижи португал солдаттарының өлүрүкчү үүлгедишкиннеринден Сенегалда чаштынып турарлар. Ынчалза-даа империалистер ындыг боо-чепсектиг чоңгээлээшкиннер, халдаашкыннар-биле Сенегалдың даштыкы политиктиг угланыышкынын өскертип шыдаваан.

... Бичии сигенчигеш даштыг-чамныг довурактыг черден үнгеш, сөөлүнде барып күчүлүг ыяш кылдыр өзе боори дег, Сенегал чаа амыдыралды тургузар орук-биле базым бүрүзүнде-ле улуг чедишкининг буруңгаарлан бар чоруур. Ооң мурнунда үүгле политиктиг эвес, харын-даа экономиктиг-даа хамаарышпас чорукту чедип алырының тодаргай болгаш берге сорулгазы туруп турар. Ол чонка өзулут хосталга-даа турбас ужурлуг деп сенегалдар билип турар. Ынчангаш сенегал улус ол эчис сорулганы чедип алырынга долу шиитпирлиг, оларны шилип алган орууннан үүг-даа будулдуруп шыдаваа. Аныяк республика быжыг туруштуг болгаш мөңге чоруктуң демдээ — африкан баобабты бодунуң национал суллдези кылдыр шилип алганы база таварылга эвес.

ДАКАР.

ШИИТПИРЛЕР СОРУК КИИРГЕН

Партияның XXIV съездизинин тоогулуг шиитпирлери республиканың библиотекаларынын ажылын чогаадыкчы бедик деннелче кодуреринге улуг салдарны чедирип турар. Съездинин материалдарын болгаш чаа беш чылдын сорулгаларын айтып, пропагандаалары көскү черни әәләән. Бүгү-ле ажылдарны ангы-ангы хевирлерлиг кылдыр чоруткулаан. Мында база бир кол чүүл экономиктиг билиглерни пропагандаалары әкижәәни болур. Ажыл-агыйлар болгаш үлетпүр бүдүрүлгелери-биле харылзаа база әкижәән.

Кызылдын Н. К. Крупская аттыг библиотеказынын ажылында үлегерлиг әки чүүлдер хөй. «Күш-ажылчы чаңгыс минутанын үнези» деп аас журналын дааранылга комбинадынга эрттирген. Чугаа болза колдуунда үе-шактыг чоп ажыглаары, оны камнаары дәәш еске-даа чүүлдерге угланган. Баштай беседа эрткен. Оон соонда комбинатта комсомол организациязынын секретары Т. Скрыль ажыл шагын чоп ажыглаарынга аныяктарнын киржилгезинин дугайын чугаалаан. Аас журналынын түннелинде мурнакчы ажылчыннар санал бергилээн.

Бүдүрүлгени хөгжүдеринге камналгалыг болгаш хумагалыг болур чорук көскү черни әәләәр ужурлуг. Ажыл шагын чоп ажыглаар дугайында улуг чугаа болган. Бүдүрүлгенин ажыктын бедидер, күш-ажылды организастаарын әкижидер дугайында ажыктыг саналдар ынчан хөйү-биле илерээн.

«Үк номнар силерниң ажылыңарга дузалаар» деп ном делгелгезин база эрттирген. Үк делгелгеден 35 номну бижиткен.

Съездинин материалдарын пропагандаалаарынга бо библиотека көскү агитацияны калбад-биле ажыглаан. «Чурттуң тиилелгелиг базымы» деп делгелгени номчулга залында турган. Мында «Ленинчи орукбиле», «Беш чылдың базымнары», «Чаа өзү-биле башкарын тур бис» деп адырлар кирген.

Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчиктин район библиотекалары «Төрээн чурттуну ажыл-ижин-биле алдаржыт» деп аас журналдарын эрттиргилээн. Барыын-Хемчиктин район библиотеказынга ону әки организастаан. Анаа мурнакчылар-биле ужуражылга, ол ышкаш ажылчын ангы-дугайында литература допчулалы болган. Ынчан номнар делгелгезин база организастаан. Ол кежээ делгелгеден 86 номну номчукчулар алган.

Иниитилел-политиктиг литератураны пропагандаалаар ажылды бо библиотека моон мурунда чылдарга бодаарга әки чорутканын демдеглеп болур. 1970 чылда 1545 номну берип турган болза, эрткен чылын үк сан 2308 четкен.

Кызыл-Хем районнун Бүрен-Бай-Хаак кодээ библиотеказы съездинин материалдарын пропагандаалаар дәәш улуг ажылды чорутган. Номчулгалар, беседалар калбаа-биле эрткен.

Съездинин материалдарын пропагандаалаар ажылды В. И. Ленинниң теоретиктиг номнарын, пропагандалары-биле холбаштырып турар. Манга «Ленин болгаш амгы үе» деп тема кол черни әәлеп турар.

Комсомолчуларның ленинчи зачёттарны чедиишкинниг дужаарынга библиотекалар әвәәш әвес ажылдарны чорудуп келген. Бо талазы-биле номчулгалар, консультациялар эрткилээн.

Кызылдын Н. К. Крупская аттыг библиотеказы бо ажылды әки чорудуп турар. «Аныяктар әвилелериниң сорулгалары», «Улуг әгелээшкин», «Коммунизмге «чөөннээрининң» уруглар аары» деп номнарга делгелгелерни организастаан. Үк библиотекага хамааржыр школаларга, бүдүрүлгелерге библиография допчулалдарын чоруткан. «Ленин —пропагандист болгаш агитатор» деп делгелгени номчулга залынга организастаан.

Улуг-Хемнин район библиотеказы (эргелекчизи **Т. Никитина**) Ленин дугайында литература пропагандазын кол чүүл кылдыр көрүп турар. Номчулганын планнарын тургускан. «Ленинниң аныяктарга чагыглары», «Ленин сеңээ чагаан» дәәш ленинчи темага хамаарышкан номнар пропагандазын түс-түс номчукчулар болгаш массалыг хемчеглер таварыштыр калбарткан. Бо библиотека чыл дургузунда 982 номну (ленинчи темага хамаарышкан) бижиткен.

Бай-Тайга, Тожунун район библиотекалары үстүнде темага хамаарышкан массалыг ажылды әки чорудуп турар.

«Ленин болгаш амгы үе» деп тема партиянын XXIV съездизинин материалдарын пропагандаалаары